

ДО ПИТАННЯ ПІДВІДОМЧОСТІ СПРАВ ПРО СТЯГНЕННЯ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗА НАСЛІДКАМИ ВИКОНАННЯ ГАРАНТІЙНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВИ

ГОФМАН Олександр Рудольфович - асистент кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

УДК 346.3; 346.542

Стаття посвячена определению подведомственности дел направленных на взыскание с субъекта хозяйствования просроченной задолженности перед государством, которая возникла вследствие исполнения последней гарантийных обязательств. В пределах статьи исследуется правовая природа соответствующих спорных правоотношений и их субъектный состав. Вносятся предложения об отнесении данных споров к исключительной подведомственности хозяйственных судов.

Ключові слова: кредитор, боржник, гарант, держава, державна гарантія, правова природа, підвідомчість.

Актуальність.

Аналіз останніх досліджень

Окремим аспектом дослідження державної гарантії як засобу забезпечення виконання зобов'язань у сфері господарювання, який має неабияку актуальність, є відносини, які виникають внаслідок виконання відповідних гарантійних зобов'язань держави. В першу чергу це відносини щодо погашення заборгованості суб'єктом господарювання, яка виникла у нього внаслідок виконання державою відповідних гарантійних зобов'язань. Тобто відносини що виникають між даним суб'єктом господарювання і державою, внаслідок реалізації державної гарантії. Дослідження даних відносин, що проводились автором в рамках окремої публікації[4], вказують, що окремої уваги потребують питання підвідомчості справ у спорах про стягнення заборгованості, що

виникає за наслідками виконання гарантійних зобов'язань держави. Нажаль, цим питанням увага у вітчизняній літературі і літературі країн СНД практично не приділялась, хоча низка вчених частково займались дослідженням інституту державної гарантії: Шолохін С.О.; Туктаров Ю.Е.; Максимович Н.А.; Грачева И.В.; Андреева Е.; Паплинский В.В.; А.Е. Самсонова.

Такий стан дослідження питання підвідомчості справ у спорах, що виникають внаслідок виконання гарантійних зобов'язань держави та стосуються стягнення з боку суб'єкта господарювання (боржника за гарантованим зобов'язанням) боргу на користь держави, не відповідає значенню державної гарантії і відносин з нею пов'язаних для вітчизняної економіки. Оскільки чіткість, однозначність та прозорість механізму правового регулювання цього питання є запорукою забезпечення як публічних інтересів держави так і приватних інтересів суб'єкта господарювання боржника за гарантованим зобов'язанням, за наслідками виконання державних гарантій.

Додатковим аргументом в рамках обґрунтування актуальності теми виступає практика розгляду вказаної категорії справ, яка свідчить про відсутність єдності щодо питання їх підвідомчості серед суддів адміністративної та господарської юрисдикцій. В якості окремого прикладу викладеного можна навести справу № 1/74-АП-08 (№ 22-а-3317/08) за адміністративним позовом Державної податкової інспекції у м. Херсо-

ні до відкритого акціонерного товариства «Херсонський бавовняний комбінат» про стягнення заборгованості. Розгляд у першій та апеляційній інстанції цієї справи здійснювався господарським судом Херсонської області та Одеським апеляційним адміністративним судом відповідно, в порядку КАС України з посиланням суду на публічно-правовий характер спору та ініціювання позовного провадження органом державної влади, як аргументи віднесення його до підвідомчості адміністративних судів[1]. І такі приклади непоодинокі. В якості прикладу протилежного підходу варто навести справу № 23/268-05-7978 за позовом Березовської міжрайонної ДПІ до ТОВ «Жовтнева машинно-технологічна станція», треті особи: Міністерство фінансів України, управління державного казначейства в Одеській області, українська аграрна біржа, про стягнення заборгованості за іноземними кредитами, що залучені під державні гарантії. Дана справа розглядалась судом першої та переглядалась судами апеляційної та касаційної інстанції господарської юрисдикції. При цьому ВГСУ в результаті перегляду даної справи в своїй постанові від 07.11.2006 року навів абсолютно протилежні аргументи щодо підвідомчості такої категорії справ саме судам господарської юрисдикції[2].

Метою цієї статті є: визначення підвідомчості справ у спорах про стягнення з суб'єкта господарювання (боржника за гарантованим зобов'язанням) простроченої заборгованості за наслідками виконання гарантійних зобов'язань держави та внесення з цього приводу пропозицій по удосконаленню діючого законодавства.

Виклад основного матеріалу

Окремої уваги в межах дослідження зобов'язань щодо погашення заборгованості суб'єкта господарювання перед державою за виконання гарантійних зобов'язань (сплати гарантованого державного боргу), доцільно приділити аналізу абз.2 ч. 8 ст. 17 БК України. Відповідно до даної норми, якщо договором між Кабінетом Міністрів України та суб'єктом господарювання передбачаються зобов'язання такого суб'єкта господарюван-

ня з погашення та обслуговування кредитів (позик), залучених державою, невиконання або неналежне виконання таких зобов'язань за договором також тягне перехід до держави права стягнення простроченої заборгованості у повному обсязі незалежно від стану виконання державою зобов'язань за такими кредитами (позиками) [3]. Як встановлено в попередніх публікаціях автора одним з основних наслідків такого виконання є суброгація[4]. Під якою традиційно вчені розуміють – придбання третьою особою всіх прав, що належали раніше кредиторі, внаслідок виконання даною третьою особою (суброгантом) зобов'язань боржника щодо цього кредитора[5, с. 540].

Тобто виходячи зі змісту положень абз.2 ч. 8 ст. 17 БК України, з позицій законодавця, перехід до держави права стягнення простроченої заборгованості у повному обсязі (суми гарантованого зобов'язання), взагалі не залежить від стану виконання державою гарантійних зобов'язань. Такий підхід не можна вважати виправданим, оскільки підставою даної суброгації є виключно належне виконання державою гарантійних зобов'язань у повному обсязі або частково, наслідком якого безпосередньо і є суброгація відносно всього або частини гарантованого зобов'язання. Окремим підтвердженням такої позиції є окремі матеріали практики. Наприклад, постанова ВГСУ від 07 листопада 2006 р. у справі № 23/268-05-7978 за позовом Березовської міжрайонної ДПІ до ТОВ «Жовтнева машинно-технологічна станція», треті особи: Міністерство фінансів України, управління державного казначейства в Одеській області, українська аграрна біржа, про стягнення заборгованості за іноземними кредитами, що залучені під державні гарантії. Згідно із даною постановою касаційна інстанція, повертаючи справу на новий розгляд, в якості одного з аргументів такого повернення посилається на те, що судами першої і апеляційної інстанцій не були досліджені доводи сторін щодо наявності витрат державного бюджету на погашення іноземних кредитів, які у відповідності до статті 19 Закону України «Про державний бюджет на 2005р» стають підставою для виникнення у позичальника

простроченої заборгованості перед бюджетом[2].

Виходячи з викладеного, ч. 8 ст. 17 БК України пропонується змінити, шляхом виключення абзацу 2 з її змісту.

Поряд із цим, аналіз наслідків виконання гарантійних зобов'язань держави свідчить, що мова йде в першу чергу саме про відповідні грошові зобов'язальні відносини, спрямовані на погашення боргу перед державою. Тобто відносини спрямовані на погашення державного боргу, під яким у відповідності до п. 41-1 ч.1 ст. 2 БК України розуміються – операції з повернення позичальником кредитів (позик) відповідно до умов кредитних договорів та/або випуску боргових цінних паперів [3, ст.2 ч.1 п.41]. При цьому незважаючи на те, що органи ДПС України є основним уповноваженими з боку держави суб'єктами, поряд із ДВС України, щодо стягнення простроченої заборгованості суб'єкта господарювання перед державою за кредитом (позикою), залученим під державну гарантію, тобто витрат пов'язаних з виконанням гарантійних зобов'язань, а також суми пені за час прострочення виконання вказаних зобов'язань у порядку, передбаченому Податковим кодексом України (далі – ПК України). Відповідний державний борг не є податковим боргом, під яким відповідно до підп. 14.1.174 п. 14.1 ст. 14 ПК України розуміється – сума узгодженого грошового зобов'язання (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), але не сплаченого платником податків у встановлений цим Кодексом строк, а також пеня, нарахована на суму такого грошового зобов'язання[6]. Оскільки зобов'язання, що мають місце за наслідками виконання гарантійних зобов'язань державою не є різновидом податкових зобов'язань, оскільки не підпадають під відповідне визначення, що міститься у підп. 14.1.156 п. 14.1 ст. 14 ПК України. А саме не є сумою коштів, яку платник податків, у тому числі податковий агент, повинен сплатити до відповідного бюджету як податок або збір на підставі, в порядку та строки, визначені податковим законодавством (у тому числі сумою коштів, визначеною платником податків у податковому векселі та не сплаченою в установлений законом строк [6].

Дані зобов'язання також виникають з іншої підстави та іншого моменту ніж податкове зобов'язання, яке як вказує п. 37.2 ст. 37 ПК України та аналіз літератури, на думку окремих вчених виникає з моменту виникнення та на підставі відповідного податкового обов'язку[7]. Під яким ПК України визначає обов'язок платника податку обчислити, задекларувати та/або сплатити суму податку та збору в порядку і строки, визначені цим Кодексом, законами з питань митної справи[6, п.36.1 ст. 36]. Тобто цей обов'язок жодним чином не стосується повернення витрат державного бюджету пов'язаних з виконанням гарантійних зобов'язань, а також суми пені за час прострочення виконання вказаних зобов'язань, які виникають виключно за наслідками виконання гарантійних зобов'язань держави.

Наряду із цим податковий обов'язок відповідно до п. 36.2 ст. 36 ПК України виникає за кожним податком та збором. А враховуючи те, що зокрема зміст податкового зобов'язання включає податковий обов'язок, вказане зобов'язання також виникає виключно за кожним податком та збором, а не за наслідками виконання гарантійних зобов'язань держави. Саме цим можна пояснити логіку законодавця, який наприклад, при визначенні предмету регулювання Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами», що втратив чинність, чітко визначав, що цей закон не регулює питання погашення та обслуговування кредитів, наданих за рахунок бюджетних коштів або позик, залучених державою чи під державні гарантії, інших зобов'язань, що впливають з угод, укладених державними органами та/або від імені держави, які регулюються нормами цивільного законодавства та іншими законами з питань державного боргу та його обслуговування[8].

Таким чином, викладене доводить, що заборгованість суб'єкта господарювання, боржника за гарантованим зобов'язанням, перед державою за кредитом (позикою), залученим під державну гарантію, тобто заборгованість по витратам державного бюджету України, пов'язаним з виконанням

гарантійних зобов'язань, а також суми пені за час прострочення виконання вказаних зобов'язань – є боргом перед державою (державним боргом), а не податковим боргом.

Натомість органи ДПС України в даному випадку – є учасниками відносин у сфері господарювання, які реалізують господарську компетенцію держави в рамках делегованих їм останньою повноважень, шляхом участі у господарських зобов'язальних відносинах щодо погашення простроченої заборгованості суб'єкта господарювання перед державою за кредитом (позикою), залученим під державну гарантію, тобто витрат пов'язаних з виконанням гарантійних зобов'язань, а також суми пені за час прострочення виконання вказаних зобов'язань і у порядку, передбаченому ПК України.

Саме виходячи з цього, доцільно стверджувати, що відносини з погашення заборгованості, яка має місце внаслідок суброгації державою прав кредитора у гарантованому зобов'язанні в результаті виконання державної гарантії також є господарськими. До такого висновку приводить аналіз не лише суб'єктного складу даних відносин. Основним аргументом на користь цього, є саме суброгація прав кредитора у основному (гарантованому) зобов'язанні, що має місце за наслідками його виконання державою в межах реалізації відповідної державної гарантії. Оскільки за суброгації основне зобов'язання, що було забезпечено державною гарантією не припиняється, а зберігає свою силу про те з новацією кредитора у зобов'язанні, в якості якого виступає держава. Таким чином за наслідками виконання державної гарантії, основне (гарантоване) зобов'язання, що в силу ч.1 ст. 17 БК України є борговим зобов'язанням суб'єкта господарювання і має майновий (грошовий) характер, і спрямоване на здійснення господарської діяльності, доцільно вважати господарським. Як наслідок спори щодо його виконання також мають господарсько-правову природу.

Аргументацію даного висновку доповнюють окремі матеріали судової практики. Наприклад, в тій ж постанові Вищого господарського суду України від 07 листопада

2006 р. у справі № 23/268-05-7978 за позовом Березовської міжрайонної ДПІ до ТОВ «Жовтнева машинно-технологічна станція», треті особи: Міністерство фінансів України, управління державного казначейства в Одеській області, українська аграрна біржа, про стягнення заборгованості за іноземними кредитами, що залучені під державні гарантії зазначено, що судова колегія у контексті положень статті 3 КАС України[9] справою адміністративної юрисдикції вважає справу, яку може бути передано на вирішення адміністративного суду, у спорі, що виник між суб'єктами суспільних відносин стосовно їх прав і обов'язків у правовідносинах, в яких хоча б один суб'єкт законодавчо уповноважений керувати поведінкою іншого (інших) суб'єктів, а ці суб'єкти, відповідно, зобов'язані виконувати вимоги та приписи такого суб'єкта владних повноважень. У тому ж випадку, коли суб'єкт, у тому числі орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, не здійснюють у спірних правовідносинах владних управлінських функцій щодо іншого суб'єкта, з яким виник спір, такий спір не має встановлених нормами Кодексу адміністративного судочинства України ознак справи адміністративної юрисдикції та не повинен вирішуватись адміністративним судом[2].

Таким чином доцільно зробити **висновок**, що відносини з погашення заборгованості, яка має місце внаслідок суброгації державою прав кредитора у гарантованому зобов'язанні в результаті виконання державної гарантії дійсно є господарськими. Як наслідок, справи у спорах про стягнення заборгованості за наслідками виконання вказаних гарантійних зобов'язань держави також мають характер господарської справи, оскільки витікають з відповідних майново-господарських правовідносин.

Саме виходячи з цього, видається доцільним пропонувати, всі справи у спорах, що виникають у процесі погашення простроченої заборгованості суб'єкта господарювання перед державою за кредитом (позикою), залученим під державну гарантію, тобто витрат пов'язаних з виконанням гарантійних зобов'язань, а також суми пені за час про-

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена визначенню підвідомчості справ щодо стягнення з суб'єкта господарювання простроченої заборгованості перед державою, що виникла внаслідок виконання останньою гарантійних зобов'язань. В межах статті досліджується правова природа відповідних спірних відносин та їх суб'єктний склад. Вносяться пропозиції про віднесення даних спорів до виключної підвідомчості господарських судів.

SUMMARY

Article devoted to definition of jurisdiction of cases about collecting of debts to state, that arise as a result of performing state warranty obligations. Author researches legal nature and subject of such relations. There are proposition to attribute such cases to exclusive jurisdiction of economical courts.

строчення виконання вказаних зобов'язань, відносити до виключної компетенції системи господарських судів України. Додатковим аргументом на користь такої доцільності є нормативна невизначеність з цього питання на рівні діючого законодавства, що призводить до невизначеності на практиці серед суддівського корпусу як адміністративної так і господарської юрисдикції. Така ситуація має негативний характер, оскільки за існуючих умов кожен окремих суб'єкт господарювання позбавляється можливості реалізації права на справедливий, неупереджений та в першу чергу компетентний суд та як наслідок права на відповідний захист власних прав та інтересів. Така ситуація дестабілізує економічне положення суб'єктів господарювання учасників гарантованих зобов'язань. Саме у зв'язку з цим, видається доцільним доповнити ст. 12 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України)[10] п. 7 наступного змісту: « справи у спорах, що виникають у процесі погашення простроченої заборгованості суб'єкта господарювання перед державою за кредитом (позикою), залученим під державну гарантію, а також суми пені за час прострочення виконання зобов'язань щодо її погашення».

За таких умов вказані справи, з урахуванням положень ст. 15 ГПК України підсудні господарському суду за місцем знаходження суб'єкта господарювання – боржника за гарантованим зобов'язанням. Оскільки це категорія справ у спорах, що виникають при виконанні господарських договорів.

Література

1. Ухвала Одеського апеляційного адміністративного суду від 16 червня 2010 року у справі

№ 1/74-АП-08 (№ 22-а-3317/08) за адміністративним позовом Державної податкової інспекції у м. Херсоні до відкритого акціонерного товариства «Херсонський бавовняний комбінат» про стягнення заборгованості // <http://jurportal.org/writ/10480020>.

2. Постанова Вищого господарського суду України від 07 листопада 2006 р. у справі № 23/268-05-7978 за позовом Березовської міжрайонної ДПІ до ТОВ «Жовтнева машинно-технологічна станція», треті особи: Міністерство фінансів України, управління державного казначейства в Одеській області, українська аграрна біржа, про стягнення заборгованості за іноземними кредитами, що залучені під державні гарантії // <http://www.licasoft.com.ua/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=5&id=63416&menu=63686>.

3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 // Відомості Верховної Ради України. – 2010 – № 50, / № 50-51 /. – Ст. 572.

4. Гофман О. Р. Правова природа відносин, що виникають внаслідок виконання державних гарантій/ О. Гофман// Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право» – 2013. – Деп. 13.06.2013 року.

5. Панченко М.І. Цивільне право України: Навч. посіб. — К.: Знання, 2005. — 583 с.

6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13, / № 13-14, № 15-16, № 17 /. – Ст. 112.

7. Самсін І. Динаміка податкового зобов'язання/І.А. Самсін// «Юридичний вісник України» – 2011 – № 32 – С.10

8. Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами: Закон України від 21.12.2000 (втрата чинності від 01.01.2011) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 10, – Ст. 44.

9. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 09.09.2005// Відомості Верховної Ради України. – 2005. – N 35,/35-36, 37/. – Ст.446.

10. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991// Відомості Верховної Ради України. – 1992. – N 6. – Ст.56.